

חסד נעורים

מים ראשונים: לפרקים, אנחנו מפנים מבט מהפרשה אל הפטרה, או לאירוע אחר שקשור בה או במועדה בלוח השנה. כך גם הפעם, בפרשות 'בין המצרים' – 'שלושת השבועות'. שתי הפטרות הראשונות הן בירמיהו פרקים א ו-ב ברצף; זו הראשונה נמשכת אל תוך פרק ב על מנת לסיים בדבר טוב, ובו גם הפסוק שעליו נבקש לדרוש להלן.¹ לא בכדי נבחר פסוק זה גם לתפילת זכרונות של ראש השנה, לא בכדי חוברו לו נעימות מרגשות לב ומרטיטות נפש.² ברוב שנים, שאינן מעוברות, אנו קוראים את הפטרת הפורענות הראשונה, כולל פסוק זה, בפרשת פנחס, ובשנים מעוברות, בפרשת מטות. בשל רצף זה, נטלנו רשות למקם דף זה בפרשת מטות, למרות שהשנה, תשע"ה, קראנו את הפטרת הפורענות הראשונה בשבת שעברה, פרשת פנחס.³

הַלֹּךְ וְקִרְאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לְאֹמֵר כֹּה אָמַר ה' זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבְתָּ כְּלוּלֹתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמַדְבַּר בְּאַרְץ לֹא זְרוּעָה: (ירמיהו ב ב).⁴

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח פרשה ג – האמונה במשה

דבר גדול עשו ישראל, כְּדִי היא האמונה שהאמינו בי שאקרע להם את היס. שלא אמרו למשה: היאך אנו יוצאים למדבר ואין בידינו מחיה לדרך? אלא האמינו והלכו אחרי משה.⁵ עליהם מפורש בקבלה: "הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר: זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה".⁶

מדרש תהלים (בובר) מזמור לו – נר המדבר יאיר בחושך החורבן

"מִשֶׁשׁ חֶסֶדְךָ לִידְעֶיךָ וְצִדְקָתְךָ לִישְׁרֵי לִבִּי" - אמר ר' ינאי: אם מדליק אדם נר לחבירו ביום, בשעת האורה, מה הנאה יש לו? ואימתי הוא נהנה בנר, בשעה שהוא מדליק לו בלילה, בשעת האפילה. והחסד שעשו ישראל במדבר, היה להם מתוקן מאותה שעה, מימי משה. ואימתי נפרע להן? בשעת חשיכה, בימי ירמיהו, שנאמר: "כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ירמיהו ב ב), הוי: "משוך חסדך ליודעך".⁷

¹ צריך לזכור שחלוקת התנ"ך לפרקים היא מאוחרת מהמאה ה-11 ואיננה 'תוצרת ישראל' אלא נוצרת (ועל בסיסה נוצרה הקונקורדנציה הראשונה גם היא נוצרית). ראו הסבר **באתר דעת והסבר נוסף שם** [כן בויקיפדיה](#).

² לצד מנגינות לפסוק: "הֲבֵן יָקִיר לִי אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שְׁעָשִׁים כִּימֵי דְבָרִי בּוֹ זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עֲלֶיךָ הִמוּ מֵעַי לֹא רַחֵם אֶרְחַמְנוּ נְאֻם־ה' ", גם הוא מירמיהו (לא יט), שאנו קוראים בהפטרות היום השני של ראש השנה. ראו על שניהם באתר פיוט, ביוטיוב ועוד. ראו דבריו **זכרונות** בראש השנה.

³ ועל מנת לסיים בדבר טוב את הפטרה השבת, הפורענות השנייה, בירמיהו פרק ב, מדלגים (האשכנזים) לפרק ג פסוק ד: "הֲלוֹא מֵעַתָּה קִרְאתָ לִי אֲבִי אֱלֹהֵי נְעָרֵי אֶתָּה", והספרדים מדלגים לתחילת פרק ד: "אִם־תֵּשׁוּב וְשָׂרָאֵל נְאֻם־ה' אֵלֵי תֵשׁוּב וְאִם־תִּסָּר שְׁקוּצִיךָ מִפְּנֵי וְלֹא תִנּוּד: וְנִשְׁבַּעְתָּ חַיִּה' בְּאֵמֶת בְּמִשְׁפָּט וּבְצִדְקָה וְהִתְבָּרַכְוּ בּוֹ גוֹיִם וּבּוֹ יִתְהַלְלוּ". ובאמת, אפשר היה לחזור לראש פרק ב ולסיים היכן שהסתיימה הפטרת הפורענות הראשונה. ואולי לא עשו כך, משום שאין קוראים למפרע. ראו תוספתא מגילה פרק ב הלכה א.

⁴ ירמיהו הוא נביא הזעם והחורבן ומושווה לעתים קרובות, על דרך ההנגדה, עם ישעיהו נביא הנחמה. ראו איכה רבה (בובר) פרשה א: "כל אותם הנבואות הרעות שניבא עליהם ירמיה, הקדים ישעיה וריפא אותן". ושם המדרש עובר על כל פסוקי האל"ף ב"ת של פרק א באיכה. וכבר דקדקו פרשני המקרא שבחניכת שליחותו של ירמיהו יש ארבע לשונות של חורבן לעומת שתיים של תקווה וגאולה: "רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ הַיּוֹם הַזֶּה ... לְנִתּוּשׁ וְלִנְתוּץ וְלִהְאֵבִיד וְלִהְרוֹס לְבָנוֹת וְלִנְטוּעַ" (ירמיהו א י, השווה עם ירמיהו לא כז). אך מעט פסוקי הנחמה של ירמיהו זכו למשענת תקווה, המיית לב ותעצומות רגש מיוחדים במינם. וזה בוודאי אחד מהם. "לכתך אחרי במדבר", כשאנו עומדים בסוף ספר במדבר על אורותיו וצלליו, על דור המדבר שקם ונפל בו, על החמצת הכניסה לארץ זרועה.

⁵ על פי מדרש זה, "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" איננו על סוף מעשה קריעת ים סוף, אחרי הנס הגדול וההצלה מחיל פרעה הרודף אחרי העבדים שזה עתה השתחררו ויצאו אל הבלתי נודע, אלא עוד לפני המעשה, כאשר הלכו אחרי משה באמונה שלימה. כפי שהוא דורש שם בתחילת המדרש, בקטע שקצרנו, על הפסוק בשמות יד טו: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה מִה־תִּצְעַק אֵלַי דְּבַר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ". וכנגד המדרשים שבני ישראל הססו להיכנס לים. ראו דבריו **אמונה שירה הסעה** בפרשת בשלח.

⁶ וכן הוא במדרש תנחומא (בובר) פרשת בשלח סימן טז, ומדרשים אחרים, שמדגישים שהנסיעה הייתה עפ"י משה ולא עפ"י ה' (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח) ובכל זאת האמינו לו בני ישראל: "ומה ויסע משה? בשעה שאמר להם שישעו, לא אמרו לו להיכן אנו נוסעים למדבר, שמא אין בו כלום. אלא עמדו ונסעו להם, על פי אמנה. אמר ירמיה: הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריך וגו' לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה". ומכאן אולי גם ההאמנה בנבואת התקווה של הנביא.

⁷ יתרונם של מדרשים מאוחרים הוא שהם מפתחים רעיון שנמצא כבר במדרשים הקדומים והולכים צעד נוסף. אין ספק שמדרש תהלים זה, הדורש את הפסוק: "משוך חסדך ליודעך", מבוסס על המכילתא לעיל, אבל הוא מוסיף את המשל הנאה על הנר והחשיכה. אורו של הנר שבני ישראל הדליקו לפני הקב"ה במדבר, שמור להם לימי החשיכה של דורו של ירמיהו, דור החורבן. זאת ועוד, שים לב שמדרש זה כבר לא מזכיר הצעד הראשון של היציאה למדבר וקריעת ים סוף שבמדרש הראשון, אלא את ההליכה הארוכה בארץ לא זרועה שנים רבות בעקבות חטא המרגלים. שללא ספק זה פשט הפסוק.

סנהדרין דף קי עמוד ב – מחסד הנעורים לעולם הבא

תנו רבנן: דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר: "במדבר הזה יתמו ושם ימותו" (במדבר יד לה). יתמו - בעולם הזה, ושם ימותו - בעולם הבא. ואומר: "אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי" (תהלים צה יא) - דברי רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר: באין הן לעולם הבא, שנאמר: "אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח" (תהלים נ ה). אמר רבה בר בר חנה⁸ אמר רבי יוחנן: שבקה רבי עקיבא לחסידותיה, שנאמר: "הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר... זכרתי לך חסד נעורידך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ירמיהו ב.ב).⁹ ומה אחרים באים בזכותם - הם עצמן לא כל שכן?¹⁰

במדבר רבה ב טו פרשת במדבר – קריאת ירמיהו האחרונה

"וְהָיָה מִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמָּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם לֹא עָמִי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֱלֹהִים" (הושע ב א).¹¹...¹² אמר להם הושע לאומות העולם: מה אתם סבורים, בשביל שאמר להם הדברים הללו: "כי אתם לא עמי", שהוא כועס עליהם? ראו היאך הוא אומר להם! מה כתיב אחריו: "וְהָיָה בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם לֹא עָמִי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֱלֹהִים". וכן ישעיה אומר: "שמעו שמים והאזיני ארץ וגו' הוי גוי חוטא עם כבד עוון" (ישעיה א ב-ד).¹³ ומה כתיב אחריו: "לְכֹרֶנָּה וְנִנְכָחָה יֵאָמֵר ה' אִם יִהְיֶה חֲטָאִיכֶם כְּשִׁנְיִים כְּפֶלֶאֱלֹהִים וְלִבְיָנוּ" (שם שם יח).¹⁴...¹⁵ וכן ירמיה. הקב"ה אמר לו: "מה אתה רואה ירמיה? "ואומר: מקל שקד אני רואה... סיר נפוח... מצפון תפתח הרעה" (ירמיה א יא-יד), וכל הענין.¹⁵ ומה כתיב אחריו: "הֲלֹךְ וְקָרָאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' זָכַרְתִּי לְךָ חֲסֵד נְעוּרֶיךָ אֲהַבְתָּ כְּלֹלֹתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמִדְבָר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה: קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל לְה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתָה כְּלֵאֲכָלֶיךָ יִאֲשָׁמוּ רְעָה תְּבֹא אֲלֵיכֶם נְאֻם ה'". משל למלך שנטל אשה. היה אומר: אין נאה הימנה, אין משובחת הימנה, אין מיושבת הימנה. נכנס שושבינה לבית, ראה אותה מנונלת,¹⁶ הבית אינה מכוון, המיטות אינם מוצעות. אמר לה שושבינה: הלואי את שומעת מה שהיה בעלך משבחך לתוך השוק. אין אותו השבח מעשים הללו! אמר השושבין: אם כשהיא מנוולת, כך הוא משבחה, אילו היית מתוקנת – על אחת כמה וכמה.¹⁷ כך דורו של ירמיה חוטאים, והוא אומר להם: "זכרתי לך חסד נעורידך וגו'". אמר להם ירמיה: הלואי אתם שומעין מה הוא אומר עליכם: "הלוך וקראת באזני ירושלים וגו' זכרתי לך חסד נעורידך וגו'".

⁸ זהו אותו רבה בר בר חנה שראה את מתי המדבר בגמרא בבא בתרא עג ע"ב ואין מתאים ממנו לסנוט לר' עקיבא ששכח את חסידותו כשהוא בא לדון על דור המדבר. "שבקה ר' עקיבא לחסידותיה" עומד כנגד: "זכרתי לך חסד נעורידך". ראו מדרש תהלים (בובר) מזמור קיח ש"זכרתי לך חסד נעורידך" איננו רק האמנה בים סוף, אלא גם "מה שעשו בסיני" שאמרו: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע - באותה שעה אמר: זכרתי לך חסד נעורידך (ירמיה ב ב), הוי: יאמר נא ישראל". נראה שזה פירוש מעניין לפסוק: "יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו" שקורא את הפסוק בסדר הפוך: בזכות החסד - יהיה פתחון פה לישראל.

⁹ דור המדבר שיצא אחר משה למדבר, שהאמין אך גם הימרה על ים סוף, שאמר נעשה ונשמע אך גם וחסא בעגל, שראה קולות וברקים ושכינה יורדת על המשכן ואח"כ חטא במתאוננים, במתאווים ובמרגלים - עדיין הוא חסד הנעורים, הוא אשת הנעורים, שנראה להלן, שאין לה תמורה.

¹⁰ דור המדבר הוא בסיס האומה, אחרים באים בזכותם, והם לא? דורו של ירמיהו יצא מהחשיכה בזכות הנר שהם הדליקו במדבר והם עצמם לא? באי הארץ ינחלו בזכותם (לשיטת ר' יאשיה בגמרא בבא בתרא קיז ע"א שנתחלקה הארץ ליוצאי מצרים) והם לא? ובכלל "אחרים" גם משה שנקבר איתם במדבר על מנת שלעתיד לבוא יבואו ביחד ויהיה להם חלק לעולם הבא: "אמר לו הקב"ה למשה: שבחך הוא שהוצאת ששים רבוא וקברתם במדבר ואת מנסי דור אחר? עכשיו יאמרו אין לדור המדבר חלק לעולם הבא. אלא תהא בצדן ותבוא עמהן" (במדבר רבה יט יג). וכבר הארכנו לדון בדור המדבר בפרשת שלח לך ולא נאריך כאן. נחזור לדורו של ירמיהו ולדורות "האחרים" שנהנים מחסד הנעורים.

¹¹ פרשה ב במדרש במדבר רבה דנה בפקודי המדבר, מניית עם ישראל וארגונו למחנות ושבטים "איש על מחנהו ואיש על דגלו" ודורשת את הפסוק הזה מהושע פרק ב (שהוא הפטרת פרשת במדבר). ראו דברינו מניית עם ישראל בפרשת במדבר. המדרש מתגלגל גם להמשך הפסוקים שם בהושע, לטיבה של הברית בין הקב"ה וישראל, אימתי עם ישראל קרויים בנים ואימתי לא ולמקבילות בנביאים אחרים. פרשת מטות ממוקמת בחתימת ספר במדבר ומדרש זה מחזיר אותנו לראשיתו.

¹² המדרש פותח בחטא העגל ועובר משם להושע ולשאר נביאים. בקטע שהשמטנו מביא המדרש את המשל על המלך שכעס על אשתו ואמר לגרשה ובה בעת "ירד לשוק, הלך לו אצל הזהבי, אמר לו: עשה לאשתי תכשיטים של זהב". והלך אוהבו של המלך אל השכנות שריכלו על המלך שמגרש את אשתו ואמר להם: "לא שמעתן שהמלך עושה מריבה עם אשתו והוא אומר: מגרשה אני? עכשיו ראיתי אותו אצל הזהבי אומר לו: עשה תכשיטים לאשתי". משל זה מסמל את יחסי הברית-כעס-ריצוי האינסופיים בין הקב"ה ובין עם ישראל. ברית שאף צד (כביכול) אינו יכול לנתק. ראו דברינו עבד שמכרו רבו בתשעה באב.

¹³ היא הפטרת שבת חזון.

¹⁴ כאן מביא המדרש משל אחר על המלך שידע שבנו לא הלך לבית הספר והתחיל "מקללו ומשמיעו דברים רעים". ואחר כך: "אמר לו: רחוך ידך ובוא סעד עמי". שוב דוגמא ליחסי כעס-ריצוי בו-זמניים.

¹⁵ היינו המשך הפסוקים בתחילת ספר ירמיהו. הדרשן מחבר את ירמיהו פרק א שאנו קוראים בשבת ראשונה של פורענויות (פנחס או מטות) עם ירמיהו פרק ב שהיא הפטרת השבת השנייה, שכאמור לעולם היא בפרשת מסעי. ומכאן לקחנו גם אנו לחברם.

¹⁶ מלוכלכת.

¹⁷ כשושבין ומתוודך טוב, מחד גיסא, הוא סונט באישה שלוא רק ידעה כמה המלך משבח אותה, וודאי הייתה מתנהגת אחרת. ומאידך גיסא, הוא יודע שהמלך יודע שכן היא מתנהגת ואם הוא בל"ז משבח אותה סימן שיש תקווה, סימן שהכעס איננו מוחלט.

קודש ישראל וגו' ". אמר: אם בשעה שהם חוטאים כך הוא מחבבם, כשהם עושין רצונו - על אחת כמה וכמה. אף כאן: "כי אתם לא עמי" ומה כתוב אחריו: "והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם, יאמר להם בני אל חי".¹⁸

פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא כו ויהי בעת שסרחה – קרע אישי של ירמיהו

ביציאתו של ירמיהו לעולם, זעק זעקה גדולה כבחור ואמר: "מעמי מעי אוחילה", חושש אני "קירות לבי".¹⁹ איברי זעו עלי, "שבר על שבר" - אני ששברתי כל הארץ ...

פתח פיו והוכיח לאמו, אמר לה: אמי, אמי! לא עִבְרַתְנִי כדרך הנשים ולא לְדַתְנִי כדרך היולדות. שמא היו דרכיך כדרכי כל הסוטות, ונתת עיניך באחר, שהסוטה אחר בעלה, למה אינך שותה מן המים המרים, העזת פנייך! ... כיון ששמעה אמו דברים הללו, אמרה: מה ראה זה לומר בי כך שלא בעונתו? פתח פיו אמר לה: לא עלייך אמי אני אומר כך, לא עלייך אמי אני מתנבא, אלא לציון ולירושלים אני אומר, שהיא מקשטת את בנותיה ומלבשתן זהורית ומעטרת אותן בזהב, יבואו השודדים וישדדו אותם "ואת שדוד מה תעשי כי תלבשי שני כי תעדי עדי זהב וגו' " (ירמיהו ד ל).²⁰

אמר לו הקב"ה: "בטרם אצרך בבטן ידעתך ובטרם תצא מחרם הקדשתיך" (ירמיהו א ה) - עד שלא יצרתך במעי אמי, מיניתך להיות מתנבא על עמי.²¹ ענה ירמיהו ואמר לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, איני יכול להתנבאות עליהם. איזה נביא יצא להם ולא בקשו להורגו? עמדו להם משה ואהרן, לא בקשו לרגום אותם באבנים? שנאמר: "ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים" (במדבר יד ז). העמדת להם אליהו בעל קווצות, והיו מלעיגים ומשחקים עליו: הרי מסלסל קווצותיו.²² ... העמדת להם אלישע והיו אומרים לו: "עלה קרח עלה קרח" (מלכים ב ב כג) - איני יכול לצאת על ידי ישראל: "הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי" (ירמיהו א ו).²³ אמר לו הקב"ה: הלוא לנער אני אוהב, שנאמר: "כי נער ישראל ואוהבהו" (הושע יא א) - שלא טעם טעם חטא. וכשגאלתי את ישראל ממצרים קראתי אותן נער דכתיב: "כי נער ישראל וממצרים קראתי לבני" (שם), ובאהבת נער אני נזכר לכנסת ישראל, דכתיב: "זכרתי לך חסד נעוריך" (ירמיהו ב ב), ואף אתה אל תאמר: "כי נער אנכי", "כי על כל אשר אשלחך תלך" (ירמיהו א ז).²⁴

טול הכוס הזה של חימה והשקה את הגוים. נטל ירמיהו את הכוס ואמר: למי אשקה תחילה? איזה מדינה תשתה?²⁵ אמר לו: את ירושלים ואת ערי יהודה השקה תחילה, שהם ראש לכל המלכויות. כיון ששמע ירמיהו כך התחיל פותח פיו וארר את יומו, דכתיב: "ארור יום אשר יולדתי בו" (ירמיהו כ יד).²⁶

¹⁸ המדרש מסיים בפסוקים מספר הושע, שכפי שהסברנו בתחילת המדרש, נלקחים למניית ישראל במדבר. אבל אנו בחסד הנעורים של ירמיהו, באהבת הכלולות שאיננה רק ניחומים שלאחר החורבן, אלא ניסיון אחרון למנוע את החורבן. 'קריאה אחרונה' של ירמיהו לעם, בבחינת: ראו חיבתכם לפני המקום (עפ"י יומא נד ע"א, במעשה הכרובים) - ביד אחת הוא שולח אותי להוכיח אתכם קשות, אבל ביד השנייה הוא חוזר ומזכיר את חסד הנעורים שביניכם וביני. אנחנו, שחיים לאחר החורבן, מתנחמים בפסוקים אלה שיש תקווה לתקון ולחידוש חסד הנעורים. וכך בוודאי הוא. אבל עפ"י המדרש, אזכור חסד הנעורים הוא ניסיון אחרון של ירמיהו למנוע את החורבן ואבדן הממלכה. ראו בהקשר זה דבריו **גאולת השדה בענתות** בפרשת בהר.

¹⁹ ראו ירמיהו פרק ד פסוק יט ואילך, נבואת השבר הגדולה לאחר קריאותיו החוזרות ונשנות של ירמיהו לעם ישראל שלא נענו.

²⁰ הערבו של אמו הביולוגית של ירמיהו עם אמו-ציון, לא נעלם ולא נפתר בתשובה זו של ירמיהו לאמו וחוזר כפי שנראה להלן.

²¹ יש כאן מעין תשובה לערבו הנ"ל, כאשר הקב"ה אומר לירמיהו שגורלו להתנבא על חורבן אמו-ציון קדם בהרבה להרינו בבטן אמו הביולוגית וביאתו לעולם (ולפיכך אין לו להלין עליה), אך דא עקא, שעל זה בדיוק קובל ירמיהו בהמשך דברי המדרש.

²² הכוונה לתיאור אליהו במלכים ב א ח: "ויאמרו אֵלֵי אִישׁ בְּעַל שֵׁעַר וְאָזוּר עוֹר אָזוּר בְּמַתְנֵי וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶם הַתְּשִׁבִי הוּא" והדרשן מבין זאת כתיאור מלגלג.

²³ ראו דבריו **בני סרבנים הם** בפרשת שמות בהם הבאנו מדרשים רבים המתארים איך הקב"ה מזהיר מראש את הנביאים היוצאים לשליחותם, את שהם עתידים "לספוג" מעם ישראל: "בְּנֵי סַרְבְּנִים הֵם, רְגֻזִים הֵם, טְרַחֲנִים הֵם. עַל מִנְת כֵּן תִּהְיוּ מְקַבְּלִים עֲלֵיכֶם, שִׁיחֵי מְקַלְלִים אֲתֶכֶם, שִׁיחֵי מְסַקְלִים אֲתֶכֶם בְּאֲבָנִים" (שמות רבה ז ג). אבל ירמיהו אומר: "איני יכול לצאת על ידי ישראל", איני יכול להוכיח אותם (פיסית או נפשית). ירמיהו הוא נביא הזעם והחורבן, אבל לא אומר לשון הרע על ישראל כמו אליהו, ישעיהו, הושע ואפילו משה (שיר השירים רבה א ו ועוד).

²⁴ הדרשן משחק כאן במילה "נער" ומרכך את חששו של ירמיהו מגודל השליחות "נער אנכי", בדברי הפיוס של הקב"ה: הלוא לנער אני אוהב "כי נער ישראל ואוהבהו", ובאהבת נער אני נזכר לכנסת ישראל "זכרתי לך חסד נעוריך". לאמור, אל תחשוש ירמיהו מהשליחות, היא לא תהיה כזו קשה. אני זוכר לכנסת ישראל את חסד נעוריה ולפיכך אל תחשוש משליחות של נער. בדומה למשלים שראינו בהערות על מדרש במדבר רבה לעיל על המלך ואשתו והמלך ובנו. אלא שהפסוק: "כי על כל אשר אשלחך תלך" עדיין מעורר חשש אצל ירמיהו.

²⁵ ראו פסוק הטלת השליחות על ירמיהו: "בְּטָרְם אֲצַרְךָ בְּבֶטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטָרְם תֵּצֵא מִרְחֹם הַקֹּדֶשׁ תִּיָּדָךְ נְבִיא לְגוֹיִם נְתִיבָךְ". לאיזה גויים אני נשלח שואל כעת ירמיהו? וזאת, אחרי שחששו משליחות "הנער" התפוגגה לכאורה.

²⁶ וירמיהו, שמגלה כעת מה היא השליחות האמתית ולמי היא נועדה (ואיפה חסד הנעורים ואיפה הנער האהוב) זועק זעקה גדולה ומרה והמדרש חוזר לראשיתו, כולל למוטיב האם והאם-ציון. ראו המשך המדרש שם: "הוא היה אחד משנים שאיררו וקיללו את

אֵלֵי כְּבֹתוּלָה חֲגֵרְת־שֶׁק עַל־בַּעַל נְעוּרֶיהָ: (יואל א ח).²⁷

כִּי־כֹאשָׁה עֲזוּבָה וְעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָהּ ה' וְאַשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמְאַס אָמַר אֱלֹהֶיךָ: (ישעיהו נד ו).²⁸

הֲלוֹא מַעֲתָה קָרָאת לִי אָבִי אֱלוֹף נְעָרֵי אֶתָּה: (ירמיהו ג ד).²⁹

וְזָכַרְתִּי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אוֹתָךְ בִּימֵי נְעוּרֶיךָ וְהִקְמוֹתִי לָךְ בְּרִית עוֹלָם: (יחזקאל טז ט).³⁰

מדרש תהלים (בובר) מזמור קיח – יאמר ישראל כי לעולם חסדו³¹

"יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו". אין נאה מן האדם לומר על עצמו שהוא טוב, אלא אם יהיו אחרים מעידים

בו. ומי מעיד בהקב"ה? ישראל. לכך: "יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו".³²

דבר אחר: "יאמר נא ישראל" - אמרו להקב"ה: מי יודה לך? אמר להם הקדוש ברוך הוא: יאמר נא ישראל

החסד שעשיתי עמו: לא ליום ולא לשנה אלא לעולם, שנאמר: "קטנתי מכל החסדים" (בראשית לב יא).³³ אמרו

לו:³⁴ וכמה חסדים עשה עמך? אמר להם אין להם קצבה, אלא "האלהים הרועה אותי מעודי עד היום הזה"

(בראשית מח טו).³⁵

דבר אחר: "יאמר נא ישראל" - מה עשיתי להם במצרים ומה שילמתי להם במדבר, בשביל שהאמינו בי במצרים,

שנאמר: "ויאמן העם" (שמות ד לא). ומה שילמתי להם במדבר: "וה' הולך לפנינו" (שמות יג כא). ומה עשו לי

יומם שנוולו בהם, איוב וירמיהו ... אמר ירמיהו: אומר לכם למה אני דומה, לכהן גדול שעלה גורלו להשקות מים המרים, וקרבו את האשה אצלו ופרע ראשה ופרסס את שיערה נטל הכוס להשקותה, נסתכל בה שהיא אמו. התחיל צווח ואומר: אוי לי אמי שהייתי משתדל מכבדך והריני מבזך. כך היה ירמיהו אומר: אוי לי עלייך אמי ציון, שהייתי סבור שאני מתנבא דברים טובים וניחומים והריני מתנבא עלייך דברי פורענות". עוד בהמשך המדרש שם: "אמר ירמיהו: כשהייתי עולה לירושלים נטלתי עיני וראיתי אשה אחת יושבת בראש ההר ולבושיה שחורים ושערה סתור צועקת מבקשת מי ינחמנה, ואני צועק ומבקש מי ינחמני. קרבתי אצלה ודברתי עמה, ואמרת לי: אם אשה את דברי עמי ואם רוח את הסתלקי מלפני ... ענתה ואמרה לי: אני אמך ציון". והיכן כל חסד הנעורים? האם הכל היה רק פיתוי לירמיהו שילך לשליחות? או ניסיון כן של הרגע האחרון למנוע את החורבן.

²⁷ התיאור הקשה של הנביא יואל, במכת הארבה שהביאה הרס וכליה, משמש כמוטיב לקינה הידועה: "אלי ציון ועריה". ראו הדרשה בגמרא סנהדרין קד ע"ב: "ודמעתי על לחיה - כאשה שבוכה על בעל נעוריה, שנאמר: אלי כבתולה חגרת שק על בעל נעוריה". אלא שמתוך הבכי והכאב הגדול הזה עולה גם האהבה. ראו הפרשנים לפסוק כמו מדעת מקרא ומצודות שמדגישים את האהבה הגדולה של הבתולה האבלה לבעל הנעורים, המייחלת לחזרה.

²⁸ האם גם ישעיהו מקונן כיואל, על אשת הנעורים שנמאסה ואבד לה בעל נעוריה וחסד הנעורים? לאו דווקא. ראו ההקשר הרחב של פסוק זה בנבואת הנחמה של ישעיהו פרק נד, היא נבואת הנחמה החמישית שנקראת בפרשת כי תצא (וגם בפרשת נח): "אל תיראי כִּי־לֹא תבוֹשִׁי וְאֶל־תִּכְלְמִי כִּי לֹא תִחְפְּיֶיךָ כִּי בָשַׁת עֲלוֹמֶיךָ תִּשְׁכַּחִי וְחִרְפַּת אֱלִמְנוּתֶיךָ לֹא תִזְכְּרִיעוּד: כִּי בַעֲלֶיךָ עֲשִׂיךָ ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגִאֲלֶךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקְרָא: כִּי־כֹאשָׁה עֲזוּבָה וְעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָהּ ה' וְאַשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמְאַס אָמַר אֱלֹהֶיךָ: בְּרָגַע קָטַן עֲזַבְתִּיךָ וּבְרַחֲמִים גְּדוֹלִים אֶקְבְּצֶךָ: בְּשִׁצְף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רָגַע מִמֶּךָ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רַחֲמֶיךָ אָמַר אֱלֹהֶיךָ ה' ". לפיכך מבינים הפרשנים שהכוונה היא חיובית, כאילו כתוב בפסוק: "ואשת נעורים כי לא תמאס" (או שיש לקרוא בסמך שאלה: אשת נעורים כי תמאס?). ראו למשל פירוש רד"ק שם: "אין את כמו האשה שמת בעלה כי בעלך חי וקים לעולם. אלא הרי את כאשה שקצף עמה בעלה ועזבה ימים רבים: כן קרא שמך ה' אשה עזובה ולא אשה אלמנה, ואם תאמר שיעזבך לעולם כי מאס בך? והלא את אשת נעורים ולא ימאס אותה בעלה לעולם". בדומה לכך, גם פירוש אלשיך שם. וכבר קדם לכולם משה שאמר "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתי לכלותם לבלותם", ראו דברינו **לא מאסתים ולא געלתיים** בפרשת בחוקותי. עכ"פ, לישיעיהו זכות היוצרים על המונח "אשת נעורים" שמצטרף לבעל הנעורים של יואל ולחסד הנעורים של ירמיהו. ראו דרשת חז"ל בגמרא סנהדרין כב ע"א: "אמר רבי שמואל בר נחמן: לכל יש תמורה, חוץ מאשת נעורים, שנאמר: אשת נעורים כי תמאס". וכן הדרשה בגמרא יבמות סג ע, דברי רב יהודה לרב יצחק בנו: "אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה, שנאמר: יהי מקורך ברוך ושמה מאשת נעורין". וכמו כן, דברי הנביא מלאכי בפרק ב על אשת הנעורים "והיא חֲבַרְתָּךְ וְאַשֶׁת בְּרִיתְךָ". האם חוזר וניעור בתחילת בית שני חסד הנעורים שכמעט ואבד בימי ירמיהו?

²⁹ חזרנו אל ירמיהו ואל מוטיב הנעורים. אולי לא בכדי אין אנו חוזרים ומסיימים בפסוקי הטוב של הפטרת שבת הפורענות הראשונה "דברי ירמיהו", ולא רק בגלל הדין של הימנעות מקריאה למפרע (ראו הערה 3 לעיל). אנו מדלגים קדימה ולא חוזרים אחורה. אנו זוכרים גם זוכרים את חסד הנעורים, את "לכתך אחרי במדבר", את הנר שהודלק במדבר על מנת שיאיר בימי החשכה. אבל קדימה מחכה לנו הפסוק המחדש את קריאת הנעורים, המחזק את "נער אנכי" של ירמיהו שבתחילת השליחות ואת "כי נער ישְׂרָאֵל וְאֶהְבֵּהוּ וּמִצְרַיִם קָרָאתִי לְבָנִי" של הושע. קדימה מחכה לנו הפסוק הדין בהווה, במה שקורה עכשיו: "הֲלוֹא מַעֲתָה קָרָאת לִי אָבִי אֱלוֹף נְעָרֵי אֶתָּה". הקב"ה אומר: "זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֶהְבַּת לְלוּלְתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמִדְבָר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה" וכנסת ישראל עונה לו: "אבי, אלוף נעורי אתה". עתה.

³⁰ הנה ציפנו לבית הנעורים גם את יחזקאל. אותו יחזקאל שבמקום אחר (פרק טו פסוק כב) קובל על עם ישראל: "לא זָכַרְתָּ אֶת־מִי נְעוּרֶיךָ". כאן הוא מצטרף לדברי ירמיהו בפסוק מאד דומה, שגם אותו אנו אומרים בפסוקי הזכרונות בראש השנה וגם בו מפליאים בעלי הניגון בניגונם: "וְזָכַרְתִּי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אוֹתָךְ בִּימֵי נְעוּרֶיךָ וְהִקְמוֹתִי לָךְ בְּרִית עוֹלָם". ושוב הושע, אותו הושע שחז"ל שופטים אותו ברותחין (פסחים פז ע"ב), משלים ואומר: "וְעֵנְתָה שְׁמָה בִּימֵי נְעוּרֶיהָ וְכִיֹּם עֲלֶתָה מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם" (הושע ב יז).

³¹ נסיים במדרש תהלים שכבר הזכרנו לעיל בהערה 8 על הדיון על חלקו של דור המדבר בעולם הבא.

³² ולעיל כבר הערנו שהדרשן מציע לקרוא את הפסוק בסדר הפוך: כי לעולם חסדו – יאמר נא ישראל. בזכות החסד – יהיה פתחון פה לישראל.

³³ הכוונה כאן היא לישראל הפרטי הוא יעקב אבינו כפי שמשמע בברור מההמשך, אבל בכ"ז נראה שיעקב-ישראל משמש כדמות אב לעם ישראל הקרוי על שמו.

³⁴ ליעקב.

³⁵ ראו דברינו **האלהים הרועה אותי – המלאך הגואל אותי** בפרשת ויחי.

בסיני: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" (שמות כד ז). באותה שעה אמר: "זכרתי לך חסד נעורידך" (ירמיה ב ב), הוי: "יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו".³⁶

שבת שלום
מחלקי המים

³⁶ ראו דברינו [ארבע שיטות בחסד](#) במגילת רות בהם ראינו שהשיטה (המידה) הנעלה מכולן היא זו של מי שעושה חסד עם מי שצריך חסד - החסד ההדדי בין רות לבעז, החסד ההדדי שבין הקב"ה וכנסת ישראל, שבא לידי ביטוי ממצה בדרשה האחרונה. החסד של הקב"ה התחיל כבר במצרים, אבל כך גם החסד של עם ישראל "ויאמן העם", כאשר משה בא אליהם עם בשורת הגאולה. וכך במדבר וכך בסיני. כביכול גם הקב"ה צריך שידודו לו, שישבחו את חסדו כי טוב ואין זה נאה שיאמר על עצמו שהוא טוב. ישראל הם שמעידים בו. סוף דבר, הקב"ה אומר: "זכרתי לך חסד נעורידך" וישראל עונים לו – יאמר נא ישראל: "כי לעולם חסדו". אל תזכור לנו רק חסד נעורים, אל תזכור לנו רק לכתנו במדבר, אלא: "כי לעולם חסדו". זכור לנו את לכתנו אחריך גם אחרי זעקתנו של ירמיהו שחשב שהנה חסד הנעורים תם, גם אחרי חורבן וגלות בית ראשון ושני, גם אחרי הרוגי ביתר, הרוגי תתנ"ו, ת"ח-ת"ט, קישינוב ואושוויץ. "לכתך אחרי במדבר" הוא מסע ארוך ונמשך וכך גם: "כי לעולם חסדו".